

PORADNIK

B+R

w zamówieniach publicznych

Autorki:

Ewelina Gawdzik

Główny specjalista ds. zamówień publicznych
w Biurze Administracyjnym w Centrum Łukasiewicz

Aneta Szyndler

Radca prawny w Departamencie Prawnym w Centrum Łukasiewicz

Cel niniejszej publikacji:

Celem Poradnika jest przedstawienie dostępnych na gruncie obowiązujących przepisów prawa, **instrumentów i narzędzi** służących do nabywania usług badawczych lub rozwojowych, a także dostaw lub usług służących wyłącznie do celów badawczych, eksperymentalnych, naukowych lub rozwojowych.

Rozpowszechnienie wiedzy na temat prawnych możliwości udzielania zamówień na usługi i dostawy dla celów badawczych lub rozwojowych ma zachęcić uczestników rynku (zamawiających) do częstszego sięgania po te rozwiązania prawne w ich bieżącej działalności. Odpowiedzią na dynamicznie zachodzące zmiany społeczne, ekonomiczne i polityczne oraz sprostanie trudnym wyzwaniom stawianym przez rzeczywistość jest ciągły rozwój technologiczny i inwestycje w przedsięwzięcia innowacyjne.

Badania i rozwój (B+R) winny być traktowane jako fundament współczesnych innowacji, które nie tylko napędzają gospodarkę, ale również transformują społeczeństwo i odpowiadają na najważniejsze wyzwania teraźniejszości. Dzięki inwestycjom w B+R możliwe jest nie tylko tworzenie nowych technologii, ale także rozwój przedsiębiorstw, wzmacnianie współpracy między nauką a biznesem oraz doskonalenie umiejętności i wiedzy kadry naukowej.

Zamówienia publiczne w Polsce odgrywają kluczową rolę w efektywnym zarządzaniu środkami publicznymi, jednakże w przypadku projektów B+R przepisy obowiązujące w zakresie zamówień publicznych mogą być czasem traktowane jako bariery uniemożliwiające lub utrudniające wspieranie innowacyjnych działań. Dlatego też w ustawie z dnia 11 września 2019 r. – Prawo zamówień publicznych, przewidziano określonego rodzaju mechanizmy i instrumenty, których celem jest wyłączenie obowiązku stosowania prawa zamówień publicznych w obszarze B+R lub też zoptymalizowanie procedur zamówieniowych poprzez zastosowanie trybów pozaprzetargowych.

Niniejszy Poradnik ma na celu szczegółowe wyjaśnienie, czym jest **wyłączenie stosowania oraz jakie są dostępne ułatwienia w stosowaniu przepisów Prawa zamówień publicznych** w odniesieniu do działalności B+R, jakie warunki muszą zostać spełnione oraz jakie korzyści wynikają z zastosowania przez zamawiających rozwiązań prawnych funkcjonujących w tym zakresie.

Silna i prężna gospodarka nie może istnieć bez nauki, która poprzez prowadzone prace badawcze i rozwojowe dostarcza nowe rozwiązania. Zaprezentowane w Poradniku regulacje prawne mają na celu usprawnienie procedur służących zaspokajaniu potrzeb zamawiających w zakresie badań i rozwoju.

Niniejszy Poradnik koncentruje się na wybranych rozwiązaniach prawnych unormowanych w ustawie Prawo zamówień publicznych. Autorki niniejszego Poradnika skupiły się przede wszystkim na rozwiązaniach prawnych, które umożliwiają zamawiającym rezygnację z obowiązku stosowania powołanej wyżej regulacji ustawowej, tj. na wyłączeniach przedmiotowych oraz na udzielaniu zamówień w trybie z tzw. wolnej ręki. W Poradniku zaprezentowano także takie rozwiązania prawne jak partnerstwo innowacyjne czy negocjacje bez ogłoszenia, które również mogą być stosowane w B+R jako tryby niekonkurencyjnego

udzielania zamówień publicznych, w których zamawiający mają pewnego rodzaju „swobodę” w ukształtowaniu kręgu potencjalnych wykonawców i warunków zamówienia odpowiadających potrzebom zamawiającego.

Racjonalne wykorzystanie przez zamawiających przewidzianych ustawą Prawo zamówień publicznych, instrumentów i mechanizmów prawnych oraz świadomość ograniczeń w zakresie ich stosowania w dziedzinie B+R, powinna przyczynić się do lepszego zarządzania prowadzonymi badaniami naukowymi i pracami rozwojowymi.

Adresaci publikacji/grupa docelowa:

Niniejszy Poradnik jest skierowany przede wszystkim do kierowników zamawiających, pracowników komórek zamówień publicznych, a także pracowników obszarów merytorycznych zainteresowanych nabywaniem dostaw lub usług służących do celów badawczych, eksperymentalnych, naukowych lub rozwojowych, a także usług badawczych lub rozwojowych.

Ramy prawne:

Poruszone w niniejszej publikacji zagadnienia dotyczące **instrumentów i narzędzi** służących do nabywania przez zamawiających usług badawczych lub rozwojowych, a także dostaw lub usług służących wyłącznie do celów badawczych, eksperymentalnych, naukowych lub rozwojowych, są unormowane w następujących aktach prawnych:

- dyrektywie Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/24/UE z dnia 26 lutego 2014 r. w sprawie zamówień publicznych, uchylającej dyrektywę 2004/18/WE (Dz.U.UE.L. 2014.94.65), zwanej dalej „**dyrektywą klasyczną**”;
- ustawie z dnia 11 września 2019 r. Prawo zamówień publicznych (Dz.U. z 2024 r., poz. 1320), zwanej dalej „**ustawą Pzp**”;
- ustawie z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2024 r., poz. 1571, z późn. zm.), zwanej dalej „**ustawą PSWiN**”,
- ustawie z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (t.j. Dz.U. 2024, poz. 1061), zwanej dalej „**K.c.**”.

Zastrzeżenia:

Poradnik ma charakter informacyjny i nie stanowi wiążącej porady prawnej. Poradnik został opracowany na podstawie dostępnych informacji oraz aktualnych przepisów prawnych, które mogą ulec zmianie. Każdy przypadek należy rozpatrywać indywidualnie, uwzględniając jego specyfikę oraz obowiązujące przepisy prawa, dlatego zaleca się profesjonalną konsultację w celu uzyskania szczegółowej i wiążącej porady prawnej. Autorki Poradnika nie ponoszą odpowiedzialności za decyzje lub działania podjęte przez zamawiających na podstawie treści zawartych w Poradniku.

I. WYŁĄCZENIE PRZEDMIOTOWE STOSOWANIA USTAWY Pzp

Nabywanie usług badawczych lub rozwojowych – art. 11 ust. 1 pkt 3 oraz art. 13 ust. 1 ustawy Pzp

Pierwszym z instrumentów przewidzianych przez ustawę Pzp, jest **wyłączenie stosowania** tej ustawy do zamówień lub konkursów, których przedmiotem są **usługi badawcze lub rozwojowe**, chyba że są one objęte kodami CPV od 73000000-2 do 73120000-9, 73300000-5, 73420000-2 i 73430000-5, określonymi we Wspólnym Słowniku Zamówień, oraz spełnione są łącznie następujące warunki:

- a) **korzyści** z tych usług przypadają **wyłącznie** zamawiającemu na potrzeby jego własnej działalności,
- b) **całość wynagrodzenia** za świadczoną usługę **wypłaca zamawiający**.

Warto zauważyć, że przedmiotowe wyłączenie **znajduje również zastosowanie do zamówień w dziedzinach obronności i bezpieczeństwa w rozumieniu art. 7 pkt 36 ustawy Pzp** udzielanych na usługi badawcze i rozwojowe, zgodnie z art. 13 ust. 1 w związku z art. 11 ust. 1 pkt 3 ustawy Pzp.

Pierwszym i niezbędnym krokiem do właściwego zrozumienia, a następnie prawidłowego zastosowania ww. regulacji jest **wyjaśnienie pojęć**, którymi posłużył się ustawodawca, tj. odwołanie się do definicji badań naukowych oraz prac rozwojowych.

Badania naukowe zgodnie z definicją zawartą w art. 4 ust. 2 ustawy PSWiN są działalnością obejmującą:

- 1) **badania podstawowe** rozumiane jako prace empiryczne lub teoretyczne mające przede wszystkim na celu zdobywanie nowej wiedzy o podstawach zjawisk i obserwowalnych faktów bez nastawienia na bezpośrednie zastosowanie komercyjne;
- 2) **badania aplikacyjne** rozumiane jako prace mające na celu zdobycie nowej wiedzy oraz umiejętności, nastawione na opracowywanie nowych produktów, procesów lub usług lub wprowadzanie do nich znaczących ulepszeń.

Prace rozwojowe zdefiniowano w art. 4 ust. 3 ustawy PSWiN jako działalność obejmującą nabywanie, łączenie, kształtowanie i wykorzystywanie dostępnej aktualnie wiedzy i umiejętności, w tym w zakresie narzędzi informatycznych lub oprogramowania, do planowania produkcji oraz projektowania i tworzenia zmienionych, ulepszonych lub nowych produktów, procesów lub usług, z wyłączeniem działalności obejmującej rutynowe i okresowe zmiany wprowadzane do nich, nawet jeżeli takie zmiany mają charakter ulepszeń.

Powyższe pojęcia i ich definicje mają charakter bardzo ogólny, generalny, co potwierdza dostępne orzecznictwo, np. wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 17 maja 2022 r. (sygn. akt. II FSK 8321/22), w którym wskazano, że: „Zwrócić należy uwagę, że definicje badań naukowych (badań

podstawowych i badań aplikacyjnych) oraz prac rozwojowych zawarte w ustawie prawo o szkolnictwie wyższym i nauce mają **charakter uniwersalny**, co oznacza, że wskazują na działania i elementy, które **muszą wystąpić** aby możliwe było uznanie określonych działań (czynności) za badania naukowe lub prace rozwojowe. Istotne jest również to, że definicje te wzajemnie się uzupełniają i przenikają, gdyż takie same lub podobne działania (czynności) wypełniają zarówno np. definicję badań aplikacyjnych jak i definicję prac rozwojowych. Przykładem mogą być czynności testowania (badania). **Nie ma najmniejszych wątpliwości, że czynności testowania (badania) związane z przeprowadzaniem różnego rodzaju badań są immanentnym elementem badań naukowych czy prac rozwojowych**".

W orzecznictwie sądowym wskazuje się także, że pod pojęciem „badania” w znaczeniu językowym, należy rozumieć prace zmierzające do poznania czegoś za pomocą analizy naukowej. Zaś termin "naukowy" powinno się rozumieć jako odnoszący się do nauki tzn. ogółu wiedzy lub poszczególnych dyscyplin badawczych, wchodzący w skład nauki, zgodny z jej zasadami i metodami (tak np.: wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego we Wrocławiu z dnia 14 lipca 2010 r., sygn. akt I SA/Wr 602/10; M. Salamonowicz, Prawa do wyników badań, s. 1175; A. Niewęglowski, Wyniki prac, s. 53).

Natomiast w odniesieniu do prac rozwojowych przyjmuje się w piśmiennictwie i orzecznictwie sądowym, że z istoty swej służą wypracowaniu nowych koncepcji technicznych, na podstawie których mogą dopiero powstać konkretne realizacje techniczne o charakterze zastosowań praktycznych. Ponadto, prace rozwojowe są na ogół kontynuacją badań naukowych, a ich podstawowym zadaniem jest projektowanie konstrukcyjne i technologiczne w celu ogólnego stwierdzenia w praktycznym zastosowaniu wyników prac naukowo-badawczych. W konsekwencji *"nie polegają więc na dokonaniu jednostkowym i o charakterze utylitarnym rozwiązań technicznych"* (tak wyrok Sądu Najwyższego z dnia 18 stycznia 1980 r., sygn. akt IV PR 340/79, OSNC 1980, Nr 5, poz. 105; por. M.J. Stępień, Dzieło techniczne, s. 133).

Szczegółowy sposób definiowania badań naukowych i prac rozwojowych oraz cele prowadzenia badań naukowych i prac rozwojowych można odnaleźć w „Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Komentarz” pod red. dr. Aleksandra Jakubowskiego (Wydawnictwo C.H. Beck, 2023 r.).

Ustalając znaczenie pojęć „badania naukowe” i „prace rozwojowe” warto również sięgnąć do regulacji prawa unijnego, np. do Międzynarodowego Standardu Rachunkowości MSR 38 *Wartości Niematerialne* (stanowiącego załącznik do rozporządzenia Komisji (UE) 2023/1803 z dnia 13 sierpnia 2023 r. przyjmującego określone **międzynarodowe standardy rachunkowości** zgodnie z rozporządzeniem WE nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady – DZ.U. UE. L Nr 237, str. 1), zwanego dalej „MSR 38”. W ust. 5 MSR 38 wskazano, że: *„Działalność badawcza i rozwojowa **ukierunkowana jest na rozwój wiedzy**. W związku z tym, mimo iż działalność ta może prowadzić do powstania aktywów posiadających postać fizyczną (na przykład prototypu), element fizyczny jest*

drugorzędny w stosunku do komponentu niematerialnego, czyli wiedzy w nim zawartej”.

W MSR 38, **prace badawcze** zostały zdefiniowane jako nowatorskie i zaplanowane poszukiwanie rozwiązań podjętym z zamiarem zdobycia i przyswojenia nowej wiedzy naukowej i technicznej, zaś **prace rozwojowe** rozumiane są jako praktyczne zastosowanie odkryć badawczych lub też osiągnięć innej wiedzy w planowaniu lub projektowaniu produkcji nowych lub znacznie udoskonalonych materiałów, urządzeń, produktów, procesów technologicznych, systemów lub usług, które ma miejsce przed rozpoczęciem produkcji seryjnej lub zastosowaniem.

Ponadto, w ust. 56 MSR 38 zawarta została lista **przykładowych prac badawczych**, obejmująca:

- 1) działania zmierzające do zdobycia nowej wiedzy;
- 2) poszukiwanie, ocenę i końcową selekcję sposobu wykorzystania rezultatów prac badawczych lub wiedzy innego rodzaju;
- 3) poszukiwanie alternatywnych materiałów, urządzeń, produktów, procesów, systemów lub usług; oraz
- 4) formułowanie, projektowanie, ocenę i końcową selekcję nowych lub udoskonalonych materiałów, urządzeń, produktów, procesów, systemów lub usług.

W ust. 59 MSR 38 określono także katalog **prac rozwojowych** (mający, w przeciwieństwie do katalogu prac badawczych, charakter katalogu zamkniętego), do których zaliczono:

- 1) projektowanie, wykonanie i testowanie prototypów i modeli doświadczalnych (przed ich wdrożeniem do produkcji seryjnej lub użytkowania);
- 2) projektowanie narzędzi, przyrządów do obróbki, form i matryc z wykorzystaniem nowej technologii;
- 3) projektowanie, wykonanie i funkcjonowanie linii pilotażowej, której wielkość nie umożliwia prowadzenia ekonomicznie uzasadnionej produkcji przeznaczonej na sprzedaż; oraz
- 4) projektowanie, wykonanie i testowanie wybranych rozwiązań w zakresie nowych lub udoskonalonych materiałów, urządzeń, produktów, procesów, systemów lub usług.

Ponadto, zamawiający na potrzeby ustalenia, czy przedmiot ich zamówienia obejmuje usługi mające charakter usług badawczych lub rozwojowych, mogą pomocniczo posłkować się także rozumieniem „działalności badawczej i rozwojowej” zawartym w Podręczniku Frascati 2015 – *Zalecenia dotyczące pozyskiwania i prezentowania danych z zakresu działalności badawczej i rozwojowej*, sporządzonego przez Organizację Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD), dostępnym pod adresem: <https://www.oecd.org/content/dam/oecd/pl/publications/reports/2015/10/frascati-manual-2015g1g57dcb/9788388718977-pl.pdf>, który to podręcznik określa standardy interpretacji jakiego rodzaju prace stanowią prace B+R.

W tym miejscu warto zauważyć, że przedmiotowe wyłączenie z art. 11 ust. 1 pkt 3 ustawy Pzp, należy traktować **zawężająco**. Oznacza to, że dokonując oceny dopuszczalności zastosowania tej regulacji do zamówienia konkretnej usługi należy odpowiedzieć na pytanie, czy dana usługa może być zakwalifikowana jako usługa badawcza lub rozwojowa, a więc czy służy celowi rozwoju wiedzy. Tym samym, chociaż określone usługi mogą być przydatne, albo nawet niezbędne do przeprowadzenia określonych badań, to w sytuacji, gdy nie mieszczą się one w katalogu usług badawczych lub rozwojowych, **nie powinny korzystać z wyłączenia stosowania ustawy Pzp**. W literaturze wskazuje się, że np. wykonanie opracowań lub ekspertyz zakwalifikowanych jako doradztwo, nie może być uznawane za *sensu stricto* badania czy prace rozwojowe (tak M. Stachowiak [w:] *Prawo zamówień publicznych. Komentarz*, red. W. Dzierżanowski i in., Wydawnictwo Wolters Kluwer, Warszawa 2021, str. 122).

Kolejnym krokiem niezbędnym do ustalenia możliwości skorzystania z omawianego wyłączenia, jest rozpoznanie usług objętych **kodami CPV** od 73000000-2 do 73120000-9, 73300000-5, 73420000-2 i 73430000-5, do których **nie znajduje zastosowania omawiane wyłączenie z ustawy Pzp**. Wskazane powyżej kody zawarte są we Wspólnym Słowniku Zamówień i oznaczają:

- 73000000-2 Usługi badawcze i eksperymentalno-rozwojowe oraz pokrewne usługi doradcze;
- 73100000-3 Usługi badawcze i eksperymentalno-rozwojowe;
- 73110000-6 Usługi badawcze;
- 73111000-3 Laboratoryjne usługi badawcze;
- 73112000-0 Usługi badań morskich;
- 73120000-9 Usługi eksperymentalno-rozwojowe;
- 73300000-5 Projekt i realizacja badań oraz rozwój;
- 73420000-2 Studium przedwykonalności i demonstracja technologiczna;
- 73430000-5 Testy i ocena.

Następnym etapem każdorazowego badania przez zamawiającego stanu faktycznego pod kątem możliwości zastosowania wyłączenia z art. 11 ust. 1 pkt 3 ustawy Pzp, jest ustalenie okoliczności, czy **korzyści z tych usług badawczych lub rozwojowych** (tzn. z usług objętych ww. kodami CPV) **przypadają wyłącznie zamawiającemu** na potrzeby **jego własnej działalności**. Jak podnosi się w piśmiennictwie, poprzez korzyści rozumiane są **pożytki, dochody** jakie przynoszą wyniki zrealizowanych usług badawczych lub rozwojowych (tak M. Stachowiak [w:] *Prawo zamówień publicznych. Komentarz*, red. W. Dzierżanowski i in., Wydawnictwo Wolters Kluwer, Warszawa 2021, str. 122–123).

W sytuacji zatem, gdy usługi badawcze lub rozwojowe odpowiadają swoim zakresem usługom objętym enumeratywnie w/w kodami CPV, a korzyści z tych usług badawczych lub rozwojowych przypadają wyłącznie zamawiającemu na potrzeby jego własnej działalności, wówczas zamawiający nie jest uprawniony do skorzystania z przedmiotowego wyłączenia przewidzianego w art. 11 ust. 1 pkt 3 ustawy Pzp. Natomiast w przypadku, gdy z efektów tych prac wykonanych w ramach usług badawczych lub rozwojowych (objętych ww. kodami CPV) mogą

korzystać podmioty trzecie, wówczas zamawiający może skorzystać z omawianego wyłączenia. Celem regulacji było bowiem wyłączenie z reżimu ustawy Pzp, zamówień których przedmiotem są usługi badawcze lub rozwojowe mające nieść wartość dla całego społeczeństwa.

Istotnym jest zatem dla możliwości skorzystania z przedmiotowego wyłączenia to, aby **z efektów tych prac mogły korzystać inne poza zamawiającym podmioty**, tzn. by mogły posługiwać się one wynikami tych prac, np. gdy prawa własności intelektualnej do wyników badań czy prac rozwojowych przysługują także innym poza zamawiającym podmiotom (tak archiwalna Opinia Urzędu Zamówień Publicznych pn. Wyłączenie stosowania ustawy – Prawo zamówień publicznych w przypadku usług w zakresie badań naukowych, prac rozwojowych oraz świadczenia usług badawczych (art. 4 pkt 3 lit. e) dostępna pod adresem: <https://sip.lex.pl/#/guideline/184578386> oraz M. Stachowiak [w:] *Prawo zamówień publicznych. Komentarz*, red. W. Dzierżanowski i in., Warszawa 2021, s. 122–123).

Należy jednak zauważyć, że poszczególne stany faktyczne dotyczące tej przesłanki powinny być rozpatrywane indywidualnie, bowiem nie w każdym przypadku sam fakt opublikowania wyników badań będzie wystarczający do uznania, że omawiana przesłanka została spełniona.

Ostatnia okoliczność wymagająca weryfikacji możliwości zastosowania wyłączenia z art. 11 ust. 1 pkt 3 ustawy Pzp przez zamawiającego, dotyczy kwestii **finansowania świadczonych usług**. W sytuacji, gdy całość wynagrodzenia na rzecz wykonawcy za świadczoną usługę objętą jednym z ww. kodów CPV miałby wypłacać zamawiający, nie będzie on wówczas mógł skorzystać z takiego wyłączenia. Oznacza to, że koszty finansowania usług badawczych lub rozwojowych powinny ponosić także inne, poza zamawiającym, podmioty, np. przedsiębiorcy, inny podmiot prowadzący działalność naukowo - badawczą. Warto zauważyć, że **bez znaczenia dla oceny spełniania niniejszej przesłanki jest źródło pochodzenia środków**, tj. budżet państwa, środki pochodzące z UE, czy kredytowanie działalności (tak opinia Prezesa Urzędu Zamówień Publicznych dotycząca zagadnień związanych z zamówieniami organizowanymi przez szkoły wyższe, dostępna pod adresem: <https://www.gov.pl/web/uzp/opinie-prezesa-uzp-dotyczace-zagadnien-zwiazanych-z-zamowieniami-organizowanymi-przez-szkoly-wyzsze2>). Istotnym jest, aby inny poza zamawiającym podmiot **współfinansował** daną usługę badawczą lub rozwojową, oraz aby finansowanie to **nie było marginalne, pozorne, iluzoryczne**, dokonywane jedynie w celu uniknięcia stosowania ustawy Pzp.

Jako że omawiana regulacja zawarta w ustawie Pzp stanowi implementację do prawa krajowego normy zawartej w prawie unijnym, w tym miejscu należy zwrócić uwagę na **motyw 35 Preambuły do dyrektywy klasycznej**, w którym stwierdzono, co następuje: „Należy popierać współfinansowanie programów badawczo-rozwojowych przez przemysł. Należy w związku z tym wyraźnie stwierdzić, że niniejsza dyrektywa ma zastosowanie wyłącznie w przypadkach braku takiego współfinansowania i gdy wynik działań badawczo-rozwojowych przeznaczony jest dla danej instytucji zamawiającej. Nie powinno to jednak

oznaczać, że usługodawca nie może po wykonaniu usług opublikować sprawozdania na ich temat, o ile instytucja zamawiająca zachowa wyłączne prawo do wykorzystania wyniku działań badawczo-rozwojowych w swojej własnej działalności. Niemniej jednak fikcyjne udostępnienie wyników działań badawczo-rozwojowych lub symboliczny udział w wynagrodzeniu usługodawcy nie powinny uniemożliwiać zastosowania niniejszej dyrektywy.”

Reasumując, zidentyfikowanie i **zaszeregowanie** przez zamawiającego planowanych przez niego usług badawczych lub rozwojowych do któregoś z wyżej opisanych **kodów CPV**, a także **jednoczesne** ustalenie, że korzyści z tych usług przypadają wyłącznie zamawiającemu na potrzeby jego własnej działalności, oraz że całość wynagrodzenia za świadczoną usługę wypłaca zamawiający, **przesadza o braku możliwości skorzystania z wyłączenia stosowania ustawy Pzp przy udzieleniu takiego zamówienia.**

A contrario, jeżeli usługi badawcze lub rozwojowe są objęte ww. kodami CPV, ale korzyści z tych usług nie przypadają wyłącznie zamawiającemu na potrzeby jego własnej działalności, lub wynagrodzenie za zrealizowaną usługę pokrywane jest przynajmniej w części przez inny podmiot niż zamawiający, **wówczas zamawiający jest uprawniony do skorzystania z wyłączenia z art. 11 ust. 1 pkt 3 ustawy Pzp.**

Na zakończenie zastrzec należy, iż w sytuacji gdyby zamawiający dokonywał np. zakup sprzętu niezbędnego mu do wykonania danej usługi objętej wyłączeniem z art. 11 ust. 1 pkt 3 ustawy Pzp, to należy taki zakup zaszeregować jako dostawę a tym samym do tego zakupu (mimo, iż jest powiązany z usługą) należy stosować ustawę Pzp.

Podsumowanie instrumentu:

- regulacja z art. 11 ust. 3 pkt 1 ustawy Pzp dotyczy **wyłącznie usług badawczych lub rozwojowych** (nie dotyczy dostaw ani robót budowlanych);
- **wartość zamówienia** (usługi) nie wpływa na możliwość zastosowania tego narzędzia;
- bez znaczenia jest źródło finansowania takiego zakupu po stronie zamawiającego, ważne aby inny podmiot zewnętrzny względem zamawiającego współfinansował dane zamówienie;
- brak możliwości skorzystania z wyłączenia zachodzi w przypadku, gdy **spełnione są łącznie wszystkie trzy okoliczności** wskazane w regulacji, tj.:
 - a) usługi dotyczą enumeratywnie określonych w analizowanym przepisie kodów CPV,
 - b) korzyści z tych usług przypadają wyłącznie zamawiającemu na potrzeby jego własnej działalności,
 - c) całość wynagrodzenia za świadczoną usługę wypłaca zamawiający.

Nabywanie dostaw lub usług służących wyłącznie do celów prac badawczych, eksperymentalnych, naukowych lub rozwojowych, które nie służą prowadzeniu przez zamawiającego produkcji masowej służącej osiągnięciu rentowności rynkowej lub pokryciu kosztów badań lub rozwoju – art. 11 ust. 5 pkt 1 ustawy Pzp

Drugim z instrumentów, na który autorki niniejszego Poradnika chcą zwrócić uwagę zamawiających, jest wyłączenie obowiązku stosowania ustawy Pzp przy udzielaniu zamówień, zawarte w art. 11 ust. 5 pkt 1 ustawy Pzp, zgodnie z którym ustawy Pzp nie stosuje się do zamówień, których przedmiotem są dostawy lub usługi służące wyłącznie do celów prac badawczych, eksperymentalnych, naukowych lub rozwojowych, które nie służą prowadzeniu przez zamawiającego produkcji masowej służącej osiągnięciu rentowności rynkowej lub pokryciu kosztów badań lub rozwoju. Podkreślenia przy tym wymaga, iż przedmiotowe wyłączenie dotyczy jedynie zamówień o wartości mniejszej niż progi unijne, których przedmiotem są:

- a) usługi w rozumieniu art. 7 pkt 28 ustawy Pzp lub
- b) dostawy w rozumieniu art. 7 pkt 4 ustawy Pzp,

z wyłączeniem możliwości zastosowania analizowanego przepisu w przypadku udzielania zamówień na roboty budowlane.

Celem wprowadzenia powołanego wyżej przepisu było usunięcie bariery w rozwoju innowacyjności i nauki, za jaką środowisko naukowe uznało niezbędność udzielania zamówień służących celom prac badawczych, eksperymentalnych, naukowych lub rozwojowych w reżimie ustawy Pzp. Z przygotowanego na etapie legislacyjnym uzasadnienia projektu ustawy Pzp wynikało, iż: „*Odnośnie do zamówień o wartościach mniejszych państwa członkowskie Unii Europejskiej mają swobodę, ograniczoną wszakże zasadami traktatowymi, w kształtowaniu uregulowań wewnętrznych. Jednakże istniejące polskie procedury dotyczące zamówień o wartości mniejszej niż progi unijne są wzorowane na procedurach określonych w dyrektywach, zostały ocenione przez zamawiających ze środowisk naukowych i badawczych jako zbyt skomplikowane i pracochłonne, a tym samym stanowiące jeden z powodów występowania problemów przy udzielaniu zamówień publicznych i w konsekwencji prowadzące do znacznego spowolnienia prac badawczych. Środowiska naukowe podkreślają również, że procedury określone w Prawie zamówień publicznych są bardzo czasochłonne (...) Jednocześnie środowiska naukowe podkreślają, iż na skutek konieczności stosowania przepisów Prawa zamówień publicznych polscy badacze nie mogą konkurować w skali europejskiej i globalnej o granty naukowe i zlecenia z innowacyjnego przemysłu, przez co więzi pomiędzy polską nauką a komercjalizacją badań w gospodarce nie mogą być rozwijane w pełni. Tym samym, w ocenie środowisk naukowych, stosowanie obecnie obowiązującego Prawa zamówień publicznych, które blokuje prowadzenie innowacyjnych badań, przyczynia się do marnowania potencjału zdolnych polskich naukowców oraz marnowania aktywów w postaci funduszy Unii Europejskiej zainwestowanych w nowoczesne laboratoria i budynki uczelni oraz instytutów naukowych. (...) Dodatkowo, w ocenie środowisk naukowych (...) pozycja Polski*

w międzynarodowych rankingach innowacyjności spada, bowiem jej regulacje nie są dostosowane do realiów badań naukowych i nowoczesnej gospodarki opartej na wiedzy, a między wysokością progu wartości zamówień, od której zależy obowiązek stosowania Prawa zamówień publicznych, a poziomem innowacyjności występuje wprost proporcjonalna zależność – im wyższy próg tym wyższa innowacyjność gospodarki i nauki".

Ustawodawca wprowadzając art. 11 ust. 5 pkt 1 ustawy Pzp nie zdefiniował pojęć prac badawczych, eksperymentalnych, naukowych. Również w pozostałym obowiązującym ustawodawstwie **brak jest definicji legalnej** prac badawczych, prac eksperymentalnych czy naukowych. Jedynie, co już było wskazane w części pierwszej Poradnika, w ustawie PSWiN zostały zawarte definicje „badań naukowych” oraz „prac rozwojowych”. Przyjąć zatem należy, iż prace badawcze, naukowe lub rozwojowe należy identyfikować jako działalność mającą charakter badań naukowych i prac rozwojowych rozumianych zgodnie z definicjami tych pojęć w rozumieniu ustawy PSWiN oraz pomocniczo w rozumieniu MSR 38.

W odniesieniu do pojęcia „prace eksperymentalne” można posłużyć się przyjętą w art. 2 pkt 86 rozporządzenia Komisji (UE) nr 651/2014 z dnia 17 czerwca 2014 r. uznającego niektóre rodzaje pomocy za zgodne z rynkiem wewnętrznym w zastosowaniu art. 107 i 108 Traktatu, definicją „eksperymentalne prace rozwojowe”. Pod pojęciem tym kryje się zdobywanie, łączenie, kształtowanie i wykorzystywanie dostępnych aktualnie umiejętności i wiedzy oraz innych stosownych umiejętności i wiedzy w celu opracowania nowych lub ulepszonych produktów, procesów lub usług, w tym produktów, procesów lub usług cyfrowych, w dowolnej dziedzinie, dowolnej branży lub dowolnym sektorze (w tym między innymi w branżach i technologiach cyfrowych, takich jak obliczenia superkomputerowe, technologie kwantowe, technologie blockchain, sztuczna inteligencja, cyberbezpieczeństwo, duże zbiory danych i technologie związane z chmurą lub technologie przetwarzania brzegowego). Mogą one także obejmować np. czynności mające na celu pojęciowe definiowanie, planowanie oraz dokumentowanie nowych produktów, procesów lub usług. Eksperymentalne prace rozwojowe mogą obejmować opracowywanie prototypów, demonstracje, opracowywanie projektów pilotażowych, testowanie i walidację nowych lub ulepszonych produktów, procesów lub usług w otoczeniu stanowiącym model warunków rzeczywistego funkcjonowania, których głównym celem jest dalsze udoskonalenie techniczne produktów, procesów lub usług, których ostateczny kształt zasadniczo nie jest jeszcze określony. Mogą obejmować opracowywanie prototypów i projektów pilotażowych, które można wykorzystać do celów komercyjnych, w przypadku gdy prototyp lub projekt pilotażowy z konieczności jest produktem końcowym do wykorzystania do celów komercyjnych, a jego produkcja jest zbyt kosztowna, aby służył on jedynie do demonstracji i walidacji. Eksperymentalne prace rozwojowe nie obejmują rutynowych lub okresowych zmian wprowadzanych do istniejących produktów, linii produkcyjnych, procesów wytwórczych, usług oraz innych operacji w toku, nawet jeśli takie zmiany mają charakter ulepszeń.

Podkreślenia wymaga, iż aby zamawiający mógł skorzystać z wyłączenia z art. 11 ust. 5 pkt 1 ustawy Pzp, to cel tego zamówienia musi każdorazowo być jednym

z celów wymienionych enumeratywnie w przywołanym przepisie. Jak każde bowiem wyłączenie stanowiące wyjątek od ogólnej zasady udzielania zamówień publicznych z zastosowaniem procedur określonych w ustawie Pzp, **należy je interpretować ściśle**, tj. niedopuszczalną jest jakakolwiek wykładnia rozszerzająca ww. przepisu. W tym wypadku kierunek i granice interpretacji powinien wyznaczać każdorazowo cel, odpowiadający swoim zakresem jednemu z enumeratywnie wymienionych w analizowanym przepisie, celów. Każda zatem usługa lub dostawa pośrednio związana z przyszłą lub nawet obecną realizacją badań naukowych lub prac rozwojowych, ale sama w sobie nie stanowiąca usługi lub dostawy „służącej wyłącznie do celów prac badawczych, eksperymentalnych, naukowych lub rozwojowych” nie będzie objęta dyspozycją normy art. 11 ust. 5 pkt 1 ustawy Pzp. Reasumując, wyłączona jest możliwość zastosowanie tego przepisu do udzielania zamówień na dostawy lub usługi niezbędne do prowadzenia innej działalności zamawiającego, w szczególności komercyjnej lub mającej na celu pokrycie kosztów badań lub rozwoju.

W piśmiennictwie wskazuje się również, iż *„Wyłączenie nie znajdzie też zastosowania, gdy dany przedmiot zamówienia będzie kupowany częściowo do celów prowadzenia prac badawczych, eksperymentalnych, naukowych lub rozwojowych, a częściowo do innych celów. Zezwolenie na odstępianie od stosowania przepisów ustawy ustawodawca uzależnił od zakupu wyłącznie do wskazanych celów”* (tak M. Stachowiak [w:] *„Prawo zamówień publicznych. Komentarz”*, red. W. Dzierżanowski i in., Wydawnictwo Wolters Kluwer, Warszawa 2021, str. 135).

Zauważenia także wymaga, iż w opinii Prezesa Urzędu Zamówień Publicznych dotyczącej zagadnień związanych z zamówieniami organizowanymi przez szkoły wyższe został wyrażony pogląd, iż *„(...) wyłączność, o której mowa w art. 11 ust. 5 pkt 1 ustawy Pzp w odniesieniu do dostaw należy rozumieć w ten sposób, że zakup musi być wykorzystywany w celach badawczych, eksperymentalnych, naukowych lub rozwojowych, jednak nie ma przeszkód, żeby po wykorzystaniu do tego celu, był użytkowany także do innych celów zamawiającego (np. urządzenie zakupione na potrzeby danego projektu badawczego, po zakończeniu projektu może być dalej wykorzystywane np. do kształcenia studentów, wykonywania innych badań, w bieżącej działalności uczelni itp.)”*.

Ponadto, aby zamawiający mógł skorzystać z przedmiotowego wyłączenia, to przedmiot zamówienia **nie może służyć zamawiającemu do prowadzenia produkcji masowej**. W obowiązującym ustawodawstwie brak jest definicji legalnej pojęcia „produkcja masowa”. Koniecznym zatem pozostaje odwołanie się do językowego znaczenia tego pojęcia. Przez produkcję należy rozumieć „zorganizowaną działalność mająca na celu wytwarzanie jakichś towarów, usług lub dóbr kultury” lub też: „to, co zostało wytworzone.” (tak: Internetowy Słownik Języka Polskiego: <https://sjp.pwn.pl/slowniki/produkcja.html>). Produkcję masową będzie stanowiąc taka produkcja, która polega na wytwarzaniu w dużych liczbach identycznych wyrobów w sposób powtarzalny i ciągły.

Co więcej, produkcja ta **nie może jednocześnie służyć osiągnięciu rentowności rynkowej lub pokryciu kosztów badań lub rozwoju**.

Słowo „rentowny” oznacza przynoszący zysk (Słownik Języka Polskiego, <https://sjp.pwn.pl/szukaj/rentowno%C5%9B%C4%87.html> dostęp: 06.04.2025 r.). Oznacza to, że nabywane rzeczy nie mogą służyć generowaniu zysku lub pokryciu kosztów badań lub rozwoju przez zamawiającego poprzez prowadzenie przez niego produkcji masowej, seryjnej.

Podsumowanie instrumentu:

- regulacja zawarta w art. 11 ust. 5 pkt 1 ustawy Pzp dotyczy **usług lub dostaw** (nie dotyczy robót budowlanych), **których wartość nie przekracza progów unijnych**. W przypadku natomiast gdy wartość zamówień mających charakter zamówień opisanych w art. 11 ust. 5 pkt 1 ustawy Pzp (tj. zamówień, których przedmiotem są dostawy lub usługi służące wyłącznie do celów prac badawczych, eksperymentalnych, naukowych lub rozwojowych, które nie służą prowadzeniu przez zamawiającego produkcji masowej służącej osiągnięciu rentowności rynkowej lub pokryciu kosztów badań lub rozwoju), jest równa lub przekracza progi unijne, to wówczas zamawiający, do których stosuje się przepisy ustawy PSWiN (tj. np. uczelnie, instytuty badawcze), zgodnie z art. 469 ustawy PSWiN, **muszą wypełnić dodatkowe obowiązki** wynikające z tego przepisu, dotyczące postępowań o udzielenie tego rodzaju zamówień (przepis art. 469 ustawy PSWiN nie zwalnia ze stosowania ustawy Pzp);
- dostawy lub usługi realizowane przez wykonawcę na rzecz zamawiającego mogą służyć wyłącznie do celów prac, których rodzaje są określone w zamkniętym katalogu prac;
- dostawy lub usługi nie służą przy tym prowadzeniu przez zamawiającego produkcji masowej służącej osiągnięciu rentowności rynkowej lub pokryciu kosztów badań lub rozwoju.

II. STOSOWANIE TRYBU NIEKONKURENCYJNEGO

Nabywanie dostaw, których przedmiotem są rzeczy wytwarzane wyłącznie w celach badawczych, doświadczalnych, naukowych lub rozwojowych – art. 214 ust. 1 pkt 3 oraz art. 305 pkt 1 ustawy Pzp

Zamawiający uprawniony jest do udzielenia zamówienia w trybie niekonkurencyjnym, tj. **w trybie wolnej ręki**, a więc po przeprowadzaniu negocjacji tylko z jednym wykonawcą w sytuacji, gdy przedmiotem zamówienia są **dostawy** rzeczy wytwarzanych wyłącznie w celach badawczych, doświadczalnych, naukowych lub rozwojowych, które nie służą prowadzeniu przez zamawiającego produkcji masowej, służącej osiągnięciu rentowności rynkowej lub pokryciu kosztów badań lub rozwoju, oraz które mogą być wytwarzane tylko przez jednego wykonawcę.

Przedmiotowe rozwiązanie związane z trybem niekonkurencyjnym znajduje zastosowanie zarówno do postępowań o wartości równej lub przekraczającej progi unijne – art. 214 ust. 1 pkt 3 ustawy Pzp, jak i do postępowań o wartości mniejszej niż progi unijne - art. 305 pkt 1 ustawy Pzp.

Dokonując analizy ww. regulacji w pierwszej kolejności należy wrócić uwagę na fakt, że objęte są nią **jedynie dostawy**, z wyłączeniem możliwości zastosowania trybu z wolnej ręki w przypadku udzielania zamówień na usługi czy roboty budowlane. Zgodnie z definicją zawartą w art. 7 ust. 4 ustawy Pzp, poprzez dostawę należy rozumieć nabywanie produktów, którymi są rzeczy ruchome, energia, woda oraz prawa majątkowe, jeżeli mogą być przedmiotem obrotu, w szczególności na podstawie umowy sprzedaży, dostawy, najmu, dzierżawy oraz leasingu z opcją lub bez opcji zakupu, które może obejmować dodatkowo rozmieszczenie lub instalację.

Zaznaczenia wymaga, że ustawodawca w art. 214 ust. 1 pkt 3 ustawy Pzp oraz 305 pkt 1 ustawy Pzp **doprecyzował**, że przedmiotem dostaw realizowanych w ramach zamówienia z tzw. wolnej ręki mogą być **wyłącznie rzeczy**. Działając na podstawie art. 8 ust. 1 ustawy Pzp, należy odwołać się do art. 45 K.c. stanowiącego, że **rzeczami są tylko przedmioty materialne**. Oznacza to, że zamawiający **nie może** na podstawie omawianych regulacji **nabyć dóbr niematerialnych**, takich jak utwory w rozumieniu ustawy o prawie autorskim, wynalazki czy wzory użytkowe w rozumieniu ustawy - Prawo własności przemysłowej (tak Urząd Zamówień Publicznych [w:] „*Problematyka udzielenia zamówień w trybie z wolnej ręki z uwzględnieniem wyników kontroli Prezesa UZP*”, dokument dostępny pod adresem: <https://www.gov.pl/web/uzp/problematyka-udzielania-zamowien-w-trybie-z-wolnej-reki-z-uwzglednieniem-wynikow-kontroli-prezesa-uzp>).

Nabywany przedmiot (tj. wytwarzana rzecz) powinien być **nowatorski, pionierski, nie wtórny w stosunku do już dostępnych na rynku**. Obowiązek „wytworzenia rzeczy” należy zatem rozumieć w ten sposób, iż efektem zrealizowanego przedmiotem zamówienia nie może być jedynie **uzyskanie nowych funkcjonalności czy zmodernizowanie już istniejącej rzeczy**.

Krajowa Izba Odwoławcza w uchwale z dnia 30 września 2014 r. sygn. akt KIO/KD 86/14, zauważyła co następuje: „(...)w takiej sytuacji nie znajduje żadnego logicznego uzasadnienia stanowisko, iż prace przy istniejącym przecież w momencie wszczęcia postępowania urządzeniu doprowadziły do wytworzenia (powstania, wyprodukowania) owego urządzenia. Wytworzenie referuje bowiem wprost do rzeczy (przedmiot materialny), a nie do nowych funkcji i możliwości tej rzeczy, uzyskanej w rezultacie szeregu prac. W takim przypadku (modernizacji rzeczy) należy mówić nie o wytworzeniu rzeczy, ale co najwyżej o "wytworzeniu" nowych funkcjonalności, poszerzeniu możliwości pracy takiego urządzenia”.

Zauważyć również trzeba, że rzeczy te powinny być wytwarzane wyłącznie **w celach badawczych, doświadczalnych, naukowych lub rozwojowych, które nie służą prowadzeniu przez zamawiającego produkcji masowej, służącej osiągnięciu rentowności rynkowej lub pokryciu kosztów badań lub rozwoju**. Ustalając znaczenie ww. celów odwołać należy się do definicji prac badawczych i prac rozwojowych zawartych w ustawie PSWiN oraz MSR 38, które to zagadnienia zostały obszernie wyjaśnione we wcześniejszej części Poradnika, w której też zawarto rozważania w zakresie rozumienia pojęcia „produkcja masowa”.

Ostatnia przesłanka uprawniająca do zastosowania trybu z wolnej ręki na podstawie art. 214 ust. 1 pkt 3 lub art. 305 pkt 1 ustawy Pzp dotyczy istnienia tylko **jednego wykonawcy** zdolnego do wytworzenia nabywanej przez zamawiającego rzeczy. Oznacza to, że na rynku istnieje tylko jeden wykonawca, który może dostarczyć pożądaną przez zamawiającego rzecz. Obiektywna okoliczność **braku konkurencyjności** przesądza o uprawnieniu zamawiającego do skorzystania z trybu z wolnej ręki.

Krajowa Izba Odwoławcza w uchwale z dnia 18 lipca 2014 r. sygn. akt KIO/KU 58/14, zauważyła co następuje: „**Posiadanie przez firmę (...) rzeczonoego zezwolenia nie świadczy więc o tym, że spółka ta posiada trwały monopol na wykonywanie tego typu umowy**. Inni przedsiębiorcy działający w dziedzinie radiologii i diagnostyki onkologicznej, biorąc pod uwagę znaczącą liczbę ośrodków medycznych – stosujących urządzenia wytwarzające promieniowanie radiologiczne, bądź takie zezwolenia posiadają, bądź też mogą je uzyskać w terminie 30 dni w trybie postępowania administracyjnego (...).”.

Ponadto w orzecznictwie znaleźć można wyjaśnienie, jak należy rozumieć monopol wykonawcy. Przykładowo, w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 6 lipca 2001 r. sygn. III RN 16/01 stwierdzono, że: „(...)przesłanka prawna "jednego wykonawcy", warunkująca dopuszczalność udzielania tzw. zamówienia z wolnej ręki na podstawie tego przepisu ustawy, ma **charakter obiektywny** i dotyczy sytuacji faktycznej, w której **w danym miejscu i czasie na rynku występuje tylko jeden wykonawca - monopolista świadczący tego rodzaju szczególne usługi**; przepis ten nie dotyczy natomiast sytuacji, w której – obiektywnie rzecz biorąc - w danym miejscu i czasie na rynku istnieje dwu lub więcej wykonawców mogących świadczyć tego rodzaju szczególne usługi; ponieważ w tym ostatnim wypadku, decyzja o tym, któremu z nich należy udzielić zamówienia publicznego, powinna być podjęta w innym trybie

przewidzianym ustawą o zamówieniach publicznych, zasadniczo w trybie przetargu (...)

Należy zauważyć, że regulacja zawarta w art. 214 ust. 1 pkt 3 ustawy Pzp stanowi implementację do przepisów krajowych regulacji unijnych, tj. art. 32 ust. 3 lit. a) dyrektywy klasycznej. W tym miejscu warto przywołać **motyw 50 Preambuły dyrektywy klasycznej**, zgodnie z którym: „Procedury negocjacyjne bez uprzedniej publikacji ogłoszenia o zamówieniu, ze względu na ich szkodliwy wpływ na konkurencję, powinny być stosowane **wyłącznie w szczególnie wyjątkowych okolicznościach**. Wyjątki te powinny ograniczać się do przypadków, gdy publikacja ogłoszenia nie jest możliwa z racji wyjątkowo pilnej konieczności spowodowanej okolicznościami, których instytucja zamawiająca nie może przewidzieć i których nie można jej przypisać, albo gdy od początku jasne jest, że publikacja nie spowoduje większej konkurencji ani nie przyniesie lepszych wyników zamówienia, zwłaszcza wtedy, gdy **obiektownie istnieje tylko jeden wykonawca zdolny wykonać zamówienie**. Tak jest w przypadku prac artystycznych, gdy tożsamość artysty nierozzerwalnie determinuje niepowtarzalny charakter i wartość samego dzieła. Wyłączność może również wynikać z innych przyczyn, ale jedynie **obiektowne sytuacje wyłączności** mogą uzasadnić zastosowanie procedury negocjacyjnej bez publikacji, gdy sytuacja ta nie została stworzona przez samą instytucję zamawiającą z myślą o przyszłym postępowaniu o udzielenie zamówienia”.

Podsumowanie instrumentu:

- regulacja ta dotyczy **wyłącznie dostaw rzeczy – przedmiotów materialnych** (nie dotyczy dostaw wartości niematerialnych, usług ani robót budowlanych);
- **wartość zamówienia** (dostawy) nie wpływa na możliwość zastosowania tego instrumentu – może on znaleźć zastosowanie zarówno do postępowań o wartości równej lub przekraczającej progi unijne – art. 214 ust. 1 pkt 3 ustawy Pzp, jak i do postępowań o wartości mniejszej niż progi unijne – art. 305 pkt 1 ustawy Pzp;
- możliwość skorzystania z trybu niekonkurencyjnego zachodzi, gdy **spełnione są łącznie wszystkie trzy okoliczności** wskazane w regulacji, tj.:
 - a) przedmiotem zamówienia są rzeczy wytwarzane wyłącznie w celach badawczych, doświadczalnych, naukowych lub rozwojowych,
 - b) rzeczy te nie mogą służyć prowadzaniu przez zamawiającego produkcji masowej, służącej osiągnięciu rentowności rynkowej lub pokryciu kosztów badań lub rozwoju,
 - c) na rynku istnieje tylko jeden wykonawca zdolny do wytworzenia rzeczy wskazanych w lit. a) powyżej.

III. INNE TRYBY UDZIELANIA ZAMÓWIEŃ PUBLICZNYCH NA DOSTAWY I USŁUGI NABYWANE W CELACH BADAWCZO-ROZWOJOWYCH

Negocjacje bez ogłoszenia – art. 209 ust. 1 pkt 3 ustawy Pzp oraz art. 301 ust. 1 pkt 1 ustawy Pzp

Zgodnie z treścią art. 209 ust. 1 pkt 3 ustawy Pzp, Zamawiający może udzielić zamówienia w trybie negocjacji bez ogłoszenia, w szczególności w przypadku gdy przedmiotem zamówienia na dostawy są rzeczy wytwarzane wyłącznie w celach badawczych, doświadczalnych, naukowych lub rozwojowych, które nie służą prowadzeniu przez zamawiającego produkcji masowej, służącej osiągnięciu rentowności rynkowej lub pokryciu kosztów badań lub rozwoju.

Zamawiający może skorzystać z tego trybu w sytuacji, gdy wartość zamówienia jest równa lub przekracza progi unijne – art. 209 ust. 1 pkt 3 ustawy Pzp, jak również w przypadku zamówień o wartości mniejszej niż progi unijne – na podstawie art. 301 ust. 1 pkt 1 w związku z art. 209 ust. 1 pkt 3 ustawy Pzp.

W pierwszej kolejności zauważyć należy, że tryb negocjacji bez ogłoszenia należy do **trybów pozaprzetargowych**. Jako, że istotą tego trybu jest znaczne ograniczenie konkurencyjności i swobodnego ubiegania się wykonawców o zamówienie, przesłanki zastosowania trybu należy każdorazowo w indywidualnym przypadku interpretować zawężająco. Potwierdzenie takiego stanowiska znaleźć można w orzeczeniu Głównej Komisji Orzekającej z dnia 29 września 2009 r. (znak BDF1/4900/57/57/09/2002), w którym stwierdzono, co następuje: „(...) W uzasadnieniu Komisja Orzekająca podkreśliła, że zgodnie z brzmieniem art. 10 ustawy – Prawo zamówień publicznych podstawowymi trybami udzielania zamówień publicznych są: przetarg nieograniczony i przetarg ograniczony. Tryby otwarte gwarantują pełną konkurencyjność prowadzonego postępowania. Pozaprzetargowe tryby udzielania zamówień mogą być stosowane tylko w przypadkach określonych w ustawie – Prawo zamówień publicznych. Przesłanki zastosowania trybu negocjacji bez ogłoszenia są enumeratywnie wyliczone w art. 62 ustawy.(...)”.

Wskazać należy, że zgodnie z treścią art. 208 ust. 1 ustawy Pzp, negocjacje bez ogłoszenia to tryb udzielenia zamówienia, w którym zamawiający negocjuje warunki umowy w sprawie zamówienia publicznego z wybranymi przez siebie wykonawcami, a następnie zaprasza ich do składania ofert. Oznacza to, że zamawiający **ma dowolność w doborze wykonawców, których chce zaprosić do postępowania**. Nie jest to jednak dowolność absolutna i doznaje ona odpowiednich ograniczeń. Przepis art. 210 ust. 3 ustawy Pzp stanowi, że zamawiający zaprasza do negocjacji wykonawców w liczbie zapewniającej konkurencję, nie mniejszej niż 3, chyba że ze względu na **specjalistyczny charakter zamówienia** liczba wykonawców mogących je wykonać jest mniejsza, jednak nie mniejsza niż 2. Zamawiający każdorazowo powinien zbadać, czy jest uprawniony do ograniczenia liczby zapraszanych wykonawców z uwagi na

specjalistyczny charakter zamówienia, który sprawia że **w danej branży działa niewielu wykonawców**. Nad tym zagadnieniem pochylił się Urząd Zamówień Publicznych, który w informacji o wyniku kontroli doraźnej z dnia 20 stycznia 2012 r., znak: UZP/DKD/KND/44/10, zauważył co następuje: „(...) Zgodnie z art. 63 ust. 3 ustawy Pzp, zamawiający zaprasza do negocjacji wykonawców w liczbie zapewniającej konkurencję, nie mniejszej niż 3, chyba że ze względu na specjalistyczny charakter zamówienia liczba wykonawców mogących je wykonać jest mniejsza, jednak nie mniejsza niż 2. Dostawę będącą przedmiotem niniejszego zamówienia, nie można uznać za dostawę o "specjalistycznym charakterze", gdyż na rynku branżowym występuje wiele firm świadczących dostawy ambulansów sanitarnych. Z informacji posiadanych przez Urząd Zamówień Publicznych wynika, iż dostawy ambulansów sanitarnych świadczą, oprócz wyżej wskazanych, również tacy wykonawcy jak (...)”.

Odnosząc się do samej przesłanki, o której mowa w art. 209 ust. 1 pkt 3 ustawy Pzp, zauważyć należy, że zamawiający może skorzystać z trybu negocjacji bez ogłoszenia, gdy przedmiotem zamówienia na dostawy są rzeczy wytwarzane wyłącznie w celach badawczych, doświadczalnych, naukowych lub rozwojowych, które nie służą prowadzeniu przez zamawiającego produkcji masowej, służącej osiągnięciu rentowności rynkowej lub pokryciu kosztów badań lub rozwoju. Stwierdzić zatem należy, iż przepis ten znajduje zastosowanie do dostaw, a konkretnie rzeczy wytwarzanych wyłącznie w celach badawczych, doświadczalnych, naukowych lub rozwojowych. Pojęcie „rzeczy” zostało wyjaśnione we wcześniejszym fragmencie Poradnika, w którym omówiony został tryb z wolnej ręki, o którym mowa w art. 214 ust. 1 pkt 3 ustawy Pzp. Podobnie, ustalając znaczenie ww. celów, jak również pojęcie „produkcji masowej” należy sięgnąć do wcześniejszych fragmentów Poradnika, gdzie wyczerpująco wyjaśniono te zagadnienia, omawiając wyłączenie stosowania ustawy, o którym mowa w art. 11 ust. 5 pkt 1 ustawy Pzp.

Ponowić jedynie należy, iż dostawy mogą być zamawiane wyłącznie w celach określonych w analizowanym przepisie. Oznacza to tym samym, iż dana dostawa nie może być wykorzystywana – niejako przy okazji – do realizacji innych celów niż enumeratywnie wymienione w przepisie. Przykładowo – jeżeli zamawiający dokonuje zakupu wyspecjalizowanego sprzętu w celach naukowych, to nie będzie on mógł służyć jednocześnie do wykonywania np. prac sekretarskich przy bieżącej obsłudze jednostki.

Reasumując, zamawiający każdorazowo przed wszczęciem postępowania powinien ustalić czy przedmiot zamówienia będzie używany wyłącznie w celach wskazanych w art. 209 ust. 1 pkt 3 ustawy Pzp oraz czy nie służy on prowadzeniu przez zamawiającego produkcji seryjnej mającej na celu osiągnięcie rentowności rynkowej lub pokryciu kosztów badań i rozwoju.

Podsumowanie instrumentu:

- tryb negocjacji bez ogłoszenia znajduje zastosowanie bez względu na wartość zamówienia;
- jest to tryb pozaprzetargowy, nie wymagający publikacji ogłoszenia o zamówieniu, stąd nazwa „negocjacje bez ogłoszenia”;
- przedmiotem zamówienia są wyłącznie dostawy rzeczy – przedmiotów materialnych (nie dotyczy usług ani robót budowlanych);
- zamawiający samodzielnie wybiera wykonawców, których zaprasza do negocjacji;
- zamawiający zobowiązany jest zapewnić uczestnictwo w postępowaniu minimalnej liczbie wykonawców, tj. minimum 3 (trzech), lub w przypadku zamówień o specyficznym charakterze minimum 2 (dwóch).

Partnerstwo innowacyjne – art. 189–207 ustawy Pzp oraz art. 297–299 ustawy Pzp

Ostatnim z omawianych przez autorki Poradnika trybem pozaprzetargowym, który może zostać zastosowany przez zamawiających działających w branży B+R, jest partnerstwo innowacyjne.

Jak stanowi art. 189 ustawy Pzp, zamawiający może udzielić zamówienia w trybie partnerstwa innowacyjnego w przypadku zapotrzebowania na innowacyjny produkt, usługę lub roboty budowlane, jeżeli nie są one dostępne na rynku. Partnerstwo innowacyjne to tryb udzielenia zamówienia, w którym w odpowiedzi na ogłoszenie o zamówieniu wnioski o dopuszczenie do udziału w postępowaniu mogą składać wszyscy zainteresowani wykonawcy. Zamawiający zaprasza wykonawców dopuszczonych do udziału w postępowaniu do składania ofert wstępnych, prowadzi z nimi negocjacje w celu ulepszenia treści ofert wstępnych, ofert składanych na etapie negocjacji, po zakończeniu których zaprasza do składania ofert obejmujących prace badawczo-rozwojowe, których celem jest opracowanie innowacyjnego produktu, usługi lub robót budowlanych, a po ich opracowaniu dokonuje zakupu dostaw, usług lub robót budowlanych, pod warunkiem że odpowiadają one poziomom wydajności i maksymalnym kosztom, uzgodnionym między zamawiającym a wykonawcą lub wykonawcami.

Zamawiający może skorzystać z tego trybu w sytuacji, gdy wartość zamówienia jest równa lub przekracza progi unijne – art. 189 ustawy Pzp, jak również w przypadku zamówień o wartości mniejszej niż progi unijne – na podstawie art. 297–299 w związku z art. 189 ustawy Pzp.

Zgodnie z uzasadnieniem do projektu ustawy Pzp na etapie procesu legislacyjnego *„Tryb ustanowienia partnerstwa innowacyjnego został opracowany z myślą o takich zamawiających, którzy poszukują innowacyjnych rozwiązań, i są przekonani, że oferowane przez rynek produkty i usługi nie są w stanie zaspokoić ich potrzeb. Zgłaszają oni swoje zapotrzebowanie określając przy tym minimalne, ale jednocześnie precyzyjne wymogi, w odpowiedzi na które zainteresowani współpracą wykonawcy składają wnioski o dopuszczenie do udziału w postępowaniu. Skorzystanie z ustanowienia partnerstwa innowacyjnego powinno*

być poprzedzone gruntowną analizą rynku, której celem jest stwierdzenie, czy dostępne na rynku rozwiązania będą w stanie odpowiedzieć na potrzeby zamawiającego czy też istnieje potrzeba stworzenia nowego rozwiązania. Ta analiza powinna służyć m.in. temu, aby zamawiający nie wszczynał bez potrzeby czasochłonnej procedury, jeśli odpowiednie rozwiązanie już istnieje na rynku lub istnieją przesłanki, aby przyjąć, że w niedługim czasie takie rozwiązanie powstanie.”.

Jako że, omawiana regulacja zawarta w ustawie Pzp stanowi implementację do prawa krajowego normy zawartej w prawie unijnym, w tym miejscu należy zwrócić uwagę na motyw 49 Preambuły do dyrektywy klasycznej, w którym stwierdzono, co następuje: „Gdy dostępne na rynku rozwiązania nie mogą zaspokoić potrzeby opracowania innowacyjnego produktu lub usługi lub innowacyjnych robót budowlanych oraz późniejszego zakupu wynikających dostaw, usług lub robót budowlanych, instytucje zamawiające powinny mieć dostęp do szczególnej procedury udzielania zamówień w odniesieniu do zamówień wchodzących w zakres stosowania niniejszej dyrektywy. Ta szczególna procedura powinna umożliwić instytucjom zamawiającym ustanowienie długotrwałego partnerstwa innowacyjnego w celu opracowania, a następnie zakupu nowego, innowacyjnego produktu, usługi lub robót budowlanych, pod warunkiem że taki innowacyjny produkt, usługa lub roboty budowlane mogą być wykonane zgodnie z ustalonymi poziomami wydajności i kosztami, bez konieczności przeprowadzania odrębnego postępowania o udzielenie zamówienia dla ich zakupu. Partnerstwo innowacyjne powinno opierać się na przepisach proceduralnych, które mają zastosowanie przy procedurze konkurencyjnej z negocjacjami, a zamówienia powinny być udzielane wyłącznie na podstawie najlepszej relacji jakości do ceny, co jest najbardziej odpowiednie do porównywania ofert dotyczących innowacyjnych rozwiązań.”.

Rozważając możliwość zastosowania tego rozwiązania, każdorazowo zamawiający w pierwszej kolejności winien przeanalizować czy rzeczywiście na rynku nie jest dostępny produkt, usługi lub roboty budowlane, których dostarczenie jest niezbędne dla zaspokojenia potrzeb zamawiającego. Rynkowy brak dostępności powinien zatem doprowadzić do tego, iż zaspokojenie potrzeb zamawiającego stanie się możliwe wyłącznie poprzez opracowanie innowacyjnego produktu, usługi lub roboty budowlanej. Tym samym, partnerstwo innowacyjne ma być instrumentem służącym zleceniu stworzenia nieznanego wcześniej rozwiązania, którego celem będzie wypełnienie określonych luk u danego zamawiającego, na które to luki obecnie rynek nie odpowiada poprzez funkcjonujące już na rynku produkty, usługi czy roboty budowlane, ale będzie mógł odpowiedzieć po zastosowaniu partnerstwa innowacyjnego, w ramach którego powstanie nowy lub udoskonalony „produkt”, który zostanie potem wykorzystany przez zamawiającego w jego dalszej działalności.

Analiza rynkowa powinna mieć charakter badania obejmującego możliwie najszerszy rynek (tj. w szczególności wykraczającego poza rynek krajowy), uwzględniającego weryfikację stopnia, zakresu potencjalnego dostosowania obecnych na rynku rozwiązań, tak aby mogły zaspokoić potrzeby zamawiającego.

Nowatorskość rozwiązania poszukiwanego przez zamawiającego powinna mieć charakter obiektywny. W literaturze przedmiotu przyjmuje się, że *„O rozwiązaniu nowym będzie więc można mówić jedynie wówczas, gdy nic podobnego nie jest na rynku dostępne, gdy będzie się ono cechowało się oryginalnością na tle dostępnych rozwiązań. Trudniejsze jest zdefiniowanie pojęcia znacznego udoskonalenia, wymaga to bowiem wartościowania udoskonalień. Wydaje się, że dokonując oceny, należy odwołać się wyłącznie do aspektów badawczych, naukowych, poznawczych. Konieczna jest zatem analiza porównawcza dostępnych aktualnie rozwiązań i oczekiwanego stopnia ich ulepszenia. O znacznym udoskonaleniu będzie można mówić wówczas, gdy zakres koniecznych zmian wykraczać będzie poza rutynowe przystosowanie już funkcjonującego rozwiązania do potrzeb konkretnego zamawiającego, ale wymagać będzie prowadzenia badań naukowych lub prac rozwojowych”* (tak P. Wójcik [w:] „Prawo zamówień publicznych. Komentarz”, Gawrońska-Baran Andrzel i in., Wydawnictwo WKP 2021 r.).

Rozważając kwestię udzielenia zamówienia w trybie partnerstwa innowacyjnego, koniecznym jest także przeanalizowanie co należy rozumieć pod pojęciem „innowacyjny”. Ustawa Pzp posługuje się pojęciem „innowacyjność” zdefiniowanym w art. 7 pkt 6 tej regulacji ustawowej. I tak mianowicie, przepis ten stanowi, iż „innowacyjność” oznacza wdrażanie nowego lub znacznie udoskonalonego produktu, usługi lub procesu, w tym m.in. procesów produkcji, budowy lub konstrukcji, nowej metody marketingowej lub nowej metody organizacyjnej w działalności gospodarczej, organizowaniu pracy lub relacjach zewnętrznych.

Uwzględniając powyższą definicję wydaje się zatem, że o możliwości zastosowania partnerstwa innowacyjnego można mówić wyłącznie wówczas, gdy konieczne jest co najmniej znaczne udoskonalenie dostępnych na rynku rozwiązań. Innowacja może przy tym mieć zarówno charakter materialny, jak i niematerialny. Ustalając, czy dany produkt ma charakter innowacyjny można też zadać sobie pytanie pomocnicze, czy dla wykonania zamówienia konieczne jest przeprowadzenie prac badawczo-rozwojowych dotyczących bezpośrednio istotnych potrzeb i wymagań zamawiającego. Jeżeli możliwe jest opracowanie przedmiotu zamówienia, nawet niedostępnego na rynku, bez konieczności zastosowania elementu prac badawczo-rozwojowych, wskazuje to, że mamy do czynienia z produktem jedynie dostosowywanym, a nie innowacyjnym.

Zamawiający analizujący kwestię dopuszczalności skorzystania z omawianego trybu, powinni też zwrócić uwagę na definicję pojęcia „innowacje” wynikającego z art. 2 pkt 22 dyrektywy klasycznej, zgodnie z którym innowacje to nic innego jak *„wdrażanie nowego lub znacznie udoskonalonego produktu, usługi lub procesu, w tym między innymi procesów produkcji, budowy lub konstrukcji, nowej metody marketingowej lub nowej metody organizacyjnej w działalności przedsiębiorczej, organizowaniu pracy lub relacjach zewnętrznych po to, by pomóc rozwiązać wyzwania społeczne lub wspierać strategię Europa 2020 na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu”*.

W praktyce pod pojęciem „produkt innowacyjny” (usługi lub roboty budowlane) należy rozumieć nowy lub znacznie udoskonalony produkt, usługę lub proces, w tym proces produkcji, budowy lub konstrukcji, nową metodę marketingową lub nową metodę organizacyjną w działalności gospodarczej, organizowaniu pracy lub relacjach zewnętrznych.

Partnerstwo innowacyjne jest postępowaniem wieloetapowym, w którym należy rozróżniać następujące etapy:

- 1) przygotowanie postępowania przez zamawiającego, w ramach którego to przygotowania zamawiający jest zobowiązany: określić produkt, usługę lub roboty budowlane, na który jest zapotrzebowanie; sprawdzić czy produkt/usługa/roboty budowlane mają charakter innowacyjny (czy obecnie na rynku funkcjonuje dostępny tego rodzaju „produkt”); oszacować wartość zamówienia (jako wartość partnerstwa innowacyjnego należy przyjmować wartość wszystkich prac w procesie badawczo-rozwojowym, które mają zostać przeprowadzone w ramach każdego z etapów planowanego partnerstwa, oraz dostaw, usług lub robót budowlanych, które mają być opracowane i zamówione na koniec partnerstwa. Jeżeli zamawiający przewiduje nagrody, ich wartość uwzględnia się w wartości zamówienia); sporządzić opis potrzeb i wymagań;
- 2) prekwalifikacja (ocena wykonawców pod względem spełnienia warunków udziału w postępowaniu);
- 3) ocena ofert wstępnych (oferty te są składane przez wykonawców wyłonionych w prekwalifikacji);
- 4) negocjacje z wykonawcami (w zakresie przedmiotu zamówienia i warunków umowy);
- 5) oraz ocena ofert ostatecznych (w tym wybór najkorzystniejszej oferty lub wybór kilku ofert złożonych przez kilku wykonawców).

Poszczególne czynności oraz elementy tych czynności w ramach partnerstwa innowacyjnego opisane zostały szczegółowo w art. 190-204 ustawy Pzp.

Zakończenie procesu wyboru wykonawców w postępowaniu w trybie partnerstwa innowacyjnego kończy się zawarciem umowy w sprawie zamówienia publicznego, której przedmiotem jest ustanowienie partnerstwa innowacyjnego z jednym partnerem lub ustanowienie partnerstwa innowacyjnego z kilkoma partnerami (na podstawie kilku odrębnych umów). Zawarcie kilku umów z partnerami przez zamawiającego wydaje się być przy tym preferowanym rozwiązaniem. Każdy z partnerów-wykonawców odrębnie wykonuje umowę, samodzielnie prowadząc prace badawczo-rozwojowe i niejako konkurując z innymi wykonawcami i ich rezultatami.

Zamawiający każdorazowo winien w tych umowach określić poszczególne etapy i cele partnerstwa, zasady wynagradzania, możliwość ograniczenia liczby partnerów po zakończeniu każdego z etapów partnerstwa innowacyjnego, szczególnie tych których prace badawczo-rozwojowe są najmniej rokujące

w zakresie wytworzenia innowacyjnego „produktu”, jak również zasady przenoszenia praw autorskich do wyników prac badawczo-rozwojowych.

Jednym z kluczowych elementów realizacji umowy w sprawie zamówienia publicznego, której przedmiotem jest ustanowienie partnerstwa innowacyjnego jest przeprowadzenie badań naukowych lub prac rozwojowych w znaczeniu omawianym już we wcześniejszych częściach niniejszego Poradnika. Podział prac badawczo-rozwojowych na etapy realizowane w ramach umowy musi być dostosowany do charakterystyki danego projektu i poszukiwanej innowacji. Punktem odniesienia dla takiego podziału może być w szczególności koncepcja poziomów gotowości technologicznej danej innowacji (z angielskiego: TRL – technology readiness level).

Wprowadzenie partnerstwa innowacyjnego do katalogu trybów udzielenia zamówienia stanowi świadomy zabieg polegający na wyposażeniu zaoferowaniu zamawiających w dodatkowe narzędzie wpływu na sferę B+R. Tryb ten jest trybem, w którym nie można zapomnieć o czaso- i kosztowności całego procesu, co może stanowić przeszkodę dla wielu zamawiających lub być czynnikiem zniechęcającym podjęcie próby ustanowienia partnerstwa. Partnerstwo innowacyjne jako tryb udzielenia zamówienia oraz forma jego realizacji wymaga dużej wiedzy zamawiającego, zarówno z zakresu prawa, jak i znajomości samego przedmiotu zamówienia, ale może ono być traktowane jako narzędzie, które mimo długotrwałego procesu daje zamawiającemu szansę zaspokojenia potrzeb zakupowych dotyczących dóbr niedostępnych na rynku, i które jednocześnie pozwala na stymulowanie postępu technicznego i rozwoju gospodarczego kraju.

Podsumowanie instrumentu:

- tryb partnerstwa innowacyjnego znajduje zastosowanie bez względu na wartość zamówienia;
- przedmiotem zamówienia mogą być dostawy, usługi lub roboty budowlane;
- umowa w sprawie zamówienia publicznego, której przedmiotem jest ustanowienie partnerstwa innowacyjnego może być zawarta z jednym partnerem, ale zamawiający może również w przypadku, o którym mowa w art. 190 ust. 1 ustawy Pzp, zawrzeć umowy z kilkoma partnerami;
- w ramach umowy w sprawie zamówienia publicznego, której przedmiotem jest ustanowienie partnerstwa innowacyjnego realizowane są następujące etapy:
 - a) opracowanie prototypów w ramach badań naukowych lub prac rozwojowych;
 - b) wytworzenie produktów i ich dostawa;
 - c) świadczenie usług;
 - d) ukończenie robót budowlanych.

BIBLIOGRAFIA

- 1) Międzynarodowe Standardy Rachunkowości MSR 38 *Wartości Niematerialne* (stanowiące załącznik do rozporządzenia Komisji (UE) 2023/1803 z dnia 13 sierpnia 2023 r. przyjmującego określone międzynarodowe standardy rachunkowości zgodnie z rozporządzeniem WE nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady – DZ.U. UE. L Nr 237);
- 2) Opinia Prezesa UZP dotycząca zagadnień związanych z zamówieniami organizowanymi przez szkoły wyższe, dostępna pod adresem: <https://www.gov.pl/web/uzp/opinie-prezesa-uzp-dotyczace-zagadnien-zwiazanych-z-zamowieniami-organizowanymi-przez-szkoly-wyzsze2>;
- 3) Opinia Urzędu Zamówień Publicznych pn. *Wyłączenie stosowania ustawy – Prawo zamówień publicznych w przypadku usług w zakresie badań naukowych, prac rozwojowych oraz świadczenia usług badawczych* (art. 4 pkt 3 lit. e) dostępna pod adresem: <https://sip.lex.pl/#/guideline/184578386>;
- 4) Podręczniku Frascati 2015 – *Zalecenia dotyczące pozyskiwania i prezentowania danych z zakresu działalności badawczej i rozwojowej*, sporządzonego przez Organizację Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD), dostępnego pod adresem: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/pl/publications/reports/2015/10/frascati-manual-2015_g1g57dcb/9788388718977-pl.pdf;
- 5) *Prawo zamówień publicznych. Komentarz*, red. W. Dzierżanowski i in., Wydawnictwo Wolters Kluwer, Warszawa 2021;
- 6) *Problematyka udzielenia zamówień w trybie z wolnej ręki z uwzględnieniem wyników kontroli Prezesa UZP*, dokument dostępny pod adresem: <https://www.gov.pl/web/uzp/problematyka-udzielania-zamowien-w-trybie-z-wolnej-reki-z-uwzglednieniem-wynikow-kontroli-prezesa-uzp>;
- 7) „*Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Komentarz*” pod red. dr. Aleksandra Jakubowskiego, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2023 r.;
- 8) „*Prawo zamówień publicznych. Komentarz*”, Gawrońska-Baran Andrzej i in., Wydawnictwo WKP 2021 r.).